

ЗЛОЧИННІСТЬ – кримінологічне поняття, що відбиває множинність учинених злочинів, має територіально-часовий і кількісно-якісний вимір. Із серед. XIX ст. **З.** почала розглядатися не просто як набір індивідуальних злочинних актів, що породжуються свідомими егоїстичними устремліннями деяких людей, їх злою волею або осіб з уродженою злочинною програмою і навіть хворих, а як соціальне явище, зумовлене сусп-вом. Соціальний детермінізм (позитивізм) за допомогою статистики і математики на значному емпіричному матеріалі зафіксував усталену залежність кількісно-якісних показників злочинних проявів від соціально значущих явищ у соціально-екон. та політичній сферах країни. Зроблений висновок, що існує цілісне явище, яке тісно пов'язане з суперечностями сусп-ва та яке має свою історію, закономірності, прогнозованість. Це явище отримало назву «**З.**». Сусп-во містить у собі зародки всіх злочинів, що мають вчинятися, оскільки в ньому існують умови, які сприяють їх розвитку (А. Кетле). Визнання того факту, що **З.** – соціальне явище, є видатним відкриттям науки XIX ст. Воно мало і має далекоглядні висновки. Одним із них є те, що **З.** – явище, притаманне будь-якому сусп-ву, незалежно від рівня його цивілізованого розвитку, тобто воно одвічне. Дійсно, **З.** супроводжує людство. Якщо звернутися до історії, то далеко не гармонія інтересів члена роду і авторитету старших панувала у первісному сусп-ві. Дикі масові людські жертвоприношення, ритуальні вбивства, спалення, винищувальні війни, варварські звичаї, грабування, насильство, нещадність і крайня жорстокість тощо були супутниками людства з моменту його виникнення. **З.**, нарощування її інтенсивності змушувала людську спільноту шукати різновиди захисту від руйнівних суспільно небезпечних діянь (табу, звичаї, заборони, міфи, приписи та ін.), які з появою письмової культури ставали правовими нормами, у т. ч. і нормами кримінального права. З розвитком сусп. і природних наук виникла низка гол. і похідних від них теорій (шкіл), за допомогою концептуальних положень яких вчені намагалися пояснити природу і предметну сутність **З.**: класична, антропологічна, соціологічна.

Класична школа у кримінології базувалася, зокрема, на ідеї свободної волі людини, і злочин, таким чином, є актом її раціонального злого вибору («зла воля»). При цьому не враховувалась особистість злочинця і вплив оточуючого середовища на мотивацію вибору саме злочинної поведінки.

Антропологічна школа пояснювала природу злочинності біологічно неусвідомленими уродженими програмами злочинної поведінки, різновид якої визначався так званими стигматами – набором певних еволюційно успадкованих, атавістичних аномальних рис анатомічного і психол. походження, що виключало постулат «свободної волі» і юридичну відповідальність.

Соціологічна школа мала різні напрями пошуків від детермінант, що впливають на злочинну поведінку. Сутність цієї теорії зводиться до того, що злочинцем людина стає внаслідок несприятливого формування особистості і руйнівного на неї впливу зовнішніх сприяючих чинників.

Пошуки адекватного пояснення феномена **З.** продовжується у кримінологічній науці й дотепер. У вітчизняній кримінології існує кілька точок зору на сутність **З.**: 1. Сумарно-статистична: **З.** розглядається як відносно масове, історично мінливе соціальне явище, що має кримінально-правовий характер і є цілісною, заснованою на статистичних закономірностях системою одиночних злочинів (І. М. Даньшин); 2. Деструктивістська: **З.** – масовий прояв деструктивної поведінки людей, що відбивається у системі злочинів, учинених на певній території протягом певного часу (А. Ф. Зелінський); 3. Особистісно-активістська: **З.** – соціальний феномен сусп. життя у вигляді несхваленної і загрозової для сусп-ва кримінальної активності частини його членів (А. П. Закалюк); 4. Інституціоналістська: **З.** – один із різновидів соціальної практики людей, сукупність кримінальних практик, але поза правового поля (В. М. Дрьомін). Є й інші підходи до поняття та визначення **З.** Усі вони свідчать про спроби вчених розкрити її предметну сутність, знайти відповіді на актуальні запитання сучасності, науково адекватно відобразити цей фрагмент реальності.

Лит.: Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии. – Х., 2005; Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. – Кн. 1. Теоретичні засади та історія української науки. – К., 2007; Дрёмин В. Н. Преступность как социальная практика. Институциональная теория криминализации общества. – О., 2009; Шакун В. І. Суспільство і злочинність. – К., 2007; Шлях до криминології. Пам'яті А. П. Закалюка. – К., 2010.

В. В. Голіна